

Gyászbeszéd Nyirkos István ravatalánál

I.

Tisztelt Professzor Úr, kedves Pista Bácsi!

Gyorsan és váratlanul jött a hír. Felfoghatatlan. Lehetetlen. Hiszen mindig is itt voltál velünk. Mióta eszünket tudjuk. Láttunk a tanszéken, a professzori klubban. Mindig kaptunk Tőled néhány jó szót. Biztattál bennünket. Erőt adtál nekünk. Nem lehet, hogy most itt hagyj bennünket.

Egyáltalán, mi lenne az egyetem Nélküled? Mert mi csak szürke munkások vagyunk benne, de az egyetem attól egyetem, hogy Te és néhány hozzád hasonló szellemi nagyság itt vagytok. Ti vagytok az egyetem. A többi csak rideg fal, érzéketlen és tudattalan. A Te jelenléted az a szellemi erő, mely fényt, értelmet, tudást és melegséget áraszt a falakon belül. A kollegák, tanítványok, hallgatók, mi mind azért megyünk oda minden nap, mert Te ott vagy. Hogy holnap már nem jössz? Ezt nem hisszük el. Mindig is ott voltál. Nekünk ezután is ott leszel. Eddig a szemünkkel láttuk jelenléted, ezután a szívünkben érezzük majd. A szellemened nem múlik el. Minden tanterem, iroda magán viseli a kezéd nyomát. A kollegák, tanítványok, hallgatók magukkal vitték bölcsességed és tanításod. Példaként tartunk meg szívünkben.

Ma eljöttünk ide mindnyájan, hogy még egyszer, utoljára Veled lehessünk. Nem akarjuk elhinni, hogy ez az utolsó találkozás. Itt vannak a tanítványaid, kollegáid, ismerőseid. Mindenki. Mert mindenki ismert, tisztelt és szeretett Téged. Mindenkivel jó voltál és segítőkész. Mióta az eszünket tudjuk, itt voltál velünk, és számíthattunk Rád. Felsajdul a lelkiismeretünk: tudtunk-e mi is adni Neked valamit cserébe?

Megrendülve állunk itt előtted, megpróbálunk számot adni arról, hogy méltóak maradunk Hozzád. Megpróbálunk számot adni arról, hogy megtanultuk és minden nap alkalmazzuk azt a rengeteg bölcsességet, amit Tőled kaptunk. Haláloddal az egyetem falai is megrendültek. Hogyan visszük tovább Nélküled ezt a súlyos és hatalmas építményt?

Egy olyan példakép munkája és szellemi nagysága előtt tisztelgünk most, melyre csak nagyon kevés példa van. Nyirkos István professzor egyetemi éveivel együtt hat évtizedet töltött el az egyetemen. Hat évtizeden keresztül formálta

és óvta a Kossuthot. Kimondhatatlanul sok idő. Erre áldozta egész életét. Életműve a mostani egyetem. Egyike volt azon nagyságoknak, akik megőrizték nekünk az évtizedek értékeit. Igazi nagy ívű tanáregyéniség volt. Utolérhetetlen szimbóluma a jónak és a jó cselekedeteknek. Mindenki szerette és tisztelte. 1933. augusztus 1-jén született Sátoraljaújhelyen. 1955-ben diplomázott a KLTE magyar nyelv és irodalom tanári szakán. A Magyar Nyelvtudományi Tanszékre kapott tanársegédi kinevezést. Az oktatói ranglétrát lelkiismeretesen végigjárva 1995-ben az MTA doktora lett, professzorrá nevezték ki.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem fénykorában, 1984-től 1987-ig a Bölcsészettudományi Kar oktatási dékánhelyettese volt, majd 1995-től 1998-ig a KLTE általános és oktatási rektorhelyetteseként dolgozott.

Elszakíthatatlan szálak fűzték Finnországhoz. Évtizedeken keresztül erősítette a két rokon nép kapcsolatát és barátságát, elősegítve ezzel később számos debreceni kollega szakmai munkásságát. 1963-tól 1967-ig a Helsinki Egyetem magyar nyelvi lektoraként működött. Ezen évek alapozták meg fennsíkizikai munkásságát. Számos több kiadást megért tankönyv és szótár szerzője. 1969-ben ennek elismeréseként megkapta a Finn Fehér Rózsa Lovagrend I. fokozatát. 1987-től 1993-ig kultúrdiplomáciai feladatokat látott el Helsinkiben. A Magyar Kulturális és Tudományos Központ Igazgatója volt, nagykövetségi I. osztályú tanácsos. Az ő diplomáciai munkásságának köszönheti létét a jyväsksyläi Kodály Központ, a Finn Hungarológiai Tanács, a finnországi Magyar Kulturális Képviselet, az észtsországi Hungarológiai Központ.

Nyirkos István professzor úr szerteágazó eredményes tevékenységének elismeréseként hatvanadik születésnapján már záporoztak a díjak és elismerések. 1993-ban megkapta a Finn Akadémia emlékérmét, a Finn Oroszlánrend Parancsnoki Fokozatát, a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét. Nem sokkal később, 1998-ban Bocskai Díjban részesült.

Tagja volt a Finnugor Társaságnak, a Finn Irodalmi Társaságnak, a Kalevala Társaságnak, a Finnugor Kongresszusok Nemzetközi Bizottságának.

Szellemi nagyságát, az irányába megnyilvánuló abszolút és korlátlan elfogadást, bizalmat és szeretetet jelzi az, hogy egyetemi és diplomáciai megbízatásán túl elnöke volt a Csokonai Színház Nívódíj Bizottságának, a DEAC sportklubnak. A KLTE Baráti Kör az ő elnöksége alatt virágzott fel.

Mindezt nem kötelességből tette, teljesítette, hanem azért, mert mindez saját személyes szívügye volt. Olyan művet hagyott nekünk, melynek nem érhetünk a nyomába. De örök kötelességünk marad, hogy méltóak maradjunk ahhoz, amit ránk hagyott. Örök kötelességünk marad, hogy óvjuk a tüzet és melegséget, melyet az egyetem falai között ránk hagyott.

Arany János szavaival:

Nem hal meg az, ki milliókra költi

Dús élete kincsét, ámbár napja múlt;

Hanem lezárván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.

Tisztelt Professzor Úr, kedves Pista Bácsi! Emlékezünk Rád, és próbálunk méltóak maradni Hozzád. Megpróbálunk méltóak maradni eszményedhez. Nyugodjál békében.

GAÁL ISTVÁN

II.

„Látjátuk feleim szümtükhel, mik vogymuk, isa pur es homu vogymuk.” — hallottam tőled, kedves Pista bácsi, negyvenegynéhány évvel ezelőtt egy nyelvtörténeti órán legrégebbi magyar nyelvű szövegünk első sorait. S most én mondom e szavakat — a régi szónokhoz hasonlóan — a Te poraid fölött.

„Isa es nüm így ember múlhotja ez vermüt”, azaz: Egyetlen ember sem kerülheti el a sírgödört — folytatta gondolatát jó nyolcszáz évvel ezelőtt a szónok, s valóban, újra és újra át kell élnünk azt, hogy a halál azokat is elragadja tőlünk, akiket nagyon szeretünk, akiket nagyon sokan szeretnek. Nyirkos István ezek közé az emberek közé tartozott.

Több mint hat évtizede annak, hogy Debrecenbe került, a Kossuth Lajos Tudományegyetemre, amely egész tanári, tudósi pályájának otthont adott. De ő mindig meleg szívvel emlékezett arra az első 18 esztendőre is, amit szülővárosában, Sátoraljaújhelyen töltött. A népes család, a Hegyközben tett kirándulások, a reggeltől estig tartó nagy focijátékok soha nem halványuló élményeket adtak számára. Újhely — ahogyan ő emlegette — később sem kérhetett tőle olyat, amit ne teljesített volna: előadást tartott, zsűriben szerepelt, ismeretterjesztő cikket írt, anyanyelvi múzeumot szervezett; segített ott és azzal, amikor és amivel segíthetett.

Aligha véletlen, hogy Nyirkos István tudományos pályájának az indulása is ehhez a vidékhez kötődik: doktori értekezését és számos ifjúkori tanulmányát az abaúji nyelvjárásról írta. A pályakezdés tudományos tematikáját emellett erősen meghatározták a debreceni tanszéki hagyományok is: a Csúry Bálinttól megalapított népryelvkuató iskola és a Bárczi Gézától még debreceni professzorsága alatt elindított tájszótár munkálatai, amelynek Nyirkos István fiatalon a részese

lehetett. A nyelvjárásokkal való foglalkozás a nyelvtudománynak a leginkább emberközeli ágai közül való, hiszen e munka sikere azon áll vagy bukik, hogy a nyelvtudós hitelesen tudja-e megszólaltatni forrásait, magukat az embereket. És Nyirkos Istvánnak megvolt ehhez a kellő érzékenysége, aminek a fő forrása a másokkal szembeni nyitottsága, az emberek iránt megnyilvánuló őszinte érdeklődése volt. Nemcsak ahhoz volt szinte csodálatra méltó adottsága, hogy kiválóan alkalmazkodjék beszédpartnereihez — legyenek azok egyszerű kétkezi munkások, orvosprofesszorok vagy államférfiak —, hanem mély empátiával átélve gondolataikat, örömeiket azonosulni is tudott mások sorsával.

Ez a mély humánus vezetete tanári munkájában is. Nyirkos István oktatási palettája hallatlanul sokszínű volt, s erre nem pusztán a viszonylag kis létszámú tanszék működése kényszerítette rá, hanem saját széles körű nyelvészeti érdeklődése is motiválta: ebben is megnyilvánult személyiségének az a vonása, hogy mindig az élet teljessége vonzotta. Ha tanított, nemcsak tanár volt, ha tanulmányt írt, nemcsak tudós kutató volt, hanem egyúttal mindig teljes ember is. Hallgatóira sem mint diákokra tekintett csupán, hanem egyenrangú partnerként kezelte őket, ezzel is hangsúlyozva, hogy az emberi kapcsolatoknak másféle formája nem is létezik a számára. Szinte a zsigereiben hordta mélyen demokratikus szemléletét, a sikeres tanári munkának is az egyik legfontosabb alapját: az emberi egyenlőség mindenek felett való fontosságának tudatát. Humánusát, háttérrel jöndulatát, segítőkészségét hallgatói sokra tartották, és viszonzták: ki azzal, hogy az általa hirdetett tárgyakat választotta, ki azzal, hogy szakdolgozatát az ő vezetésével készítette, vagy éppen úgy, hogy a bölcsészkar legnépszerűbb tanárává választották.

Kutatási témáit is a gazdagság, sokszínűség jellemezte. Figyelmét, érdeklődését főképpen azok a témák kötötték le, amelyek a nyelvi rendszer határterületeit érintették, a nyelv változásának kevésbé gyakori eseteihez kapcsolódtak, s mint ilyenek másokat alig foglalkoztattak. Legtöbb írása a magyar nyelvtörténet kérdéseit, különösképpen a hangok történetét tárgyalta. Önálló könyvekben dolgozta fel a magyar szavak hangsorába másodlagosan bekerülő magán-, illetve mássalhangzók történetét. Ezekben a részletekben is a nyelv egészét látta: az empirikus vizsgálatok munkáiban elméleti következtetésekkel fonódtak össze. Jó néhány írásában foglalkozott emellett a magyar grammatika- és szótörténet, a szociolingvisztika, a névkutatás kérdéseivel, sőt nem egy szellemi kirándulást tett a leíró nyelvtan, a stilisztika, az általános nyelvészet területére is.

Tagja volt számos hazai és külföldi tudományos társaságnak és testületnek: többek között a Finnugor Társaságnak, a Finn Irodalmi Társaságnak és a Kalevala Társaságnak, dolgozott a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nyelvtudományi Társaság különféle bizottságaiban. Tagja volt a Magyar Nyelvjárások szerkesztőbizottságának, és széleskörű nemzetközi, főleg finn- és észtországi kapcsolatait felhasználva segítette egy jó évtizeddel ezelőtt az Onomastica

Uralica című periodika elindulását, s a folyóirat szerkesztőbizottságának elnöki tisztét is betöltötte.

Tudományos témái között jelentős helyet foglalnak el a fennisztikai tárgyú dolgozatai is. Itt a nyelvészeti kérdések mellett többek között népköltészeti, zene-tudományi problémaköröket is érintett: különösen sokat tett a finnek nemzeti eposzának, a Kalevalának a magyarországi népszerűsítéséért. Fennisztikai munkásságát az 1960-as években a Helsinki Egyetem magyar nyelvi lektoraként alapozta meg. Több tankönyvet adott a finnországi magyar szakos hallgatók kezébe, és kiemelendő különösen gazdag magyar–finn szótárírói tevékenysége is, amelyben kiváló finn nyelvismeretét és lexikológiai-lexikográfiai tudását kamatoztatta. Alkotói termékenységét általában is jelzi, hogy összesen 20 önálló munkát és csaknem 200 tanulmányt tett közzé.

A magyar–finn kapcsolatokat Nyirkos István nemcsak tanárként és tudósként szolgálta és ápolta lankadatlan lelkesedéssel, hanem a közélet számos más színterén is: testvérvárosi kapcsolatokat segített életre, delegációkat vezetett, tolmácsolott, fordított, és még sorolhatnánk hosszan, mi mindent tett ezen a téren. Ilyen irányú tevékenységét a helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ igazgatójaként végzett munkája koronázta meg 1987 és 1993 között. A hivatalos titulus szerint nagykövetségi I. osztályú tanácsosi rangban teljesített szolgálatot, a valóságban azonban a magyar kultúra „rendkívüli” nagykövete volt Finnországban. Tevékenysége, kapcsolatai révén számos hazai intézmény, település gazdagodott kulturális és szellemi téren egyaránt. E kultúrdiplomáciai küldetésben kiteljesedhetett Nyirkos István sokszínű műveltsége, a más tudományok és művészetek, a sport és a közélet számos területe iránt mutatott fogékonysága és nyitottsága. E munka során nemcsak egymással ismertette meg a két kultúra kiváló képviselőit, hanem életre szóló barátságokat kötött zenészekkel, képzőművészekkel, színházi és filmes szakemberekkel, a gazdaság és a közélet szereplőivel.

Nyirkos tanár úr nemcsak a finn–magyar kapcsolatoknak volt hatékony katalizátora, hanem Debrecen egyetemi életének is. Legendásan jó baráti és kollegiális kapcsolatai révén s nem utolsósorban a DEAC elnökeként már abban az időben is az Universitas szellemét képviselte, amikor Debrecen egyetemeit még valódi és szimbolikus fal is elválasztotta egymástól. Figyelme már akkor is elkísérte pályáján egykori hallgatóit, amikor pályakövető rendszerről még nem is hallottunk. Ezt a tevékenységet intézményesítette valamelyest a KLTE Baráti Körének egykori elnökeként. Hallgatóira, kollégáira mindig bőséggel volt ideje: nemcsak a szakmai problémáikat hallgatta meg, és igazította el őket bölcs iránymutatással, hanem minden más gondjukra is érzékenyen reagált. A fiatalabb kollégákat, a doktori hallgatókat utánozhatatlan tapintattal segítette munkájukban, hol egy, az otthoni könyvszekrény kimeríthetetlen polcairól ajándékba hozott, egyébként már megszerzethetetlen kiadvánnyal, hol mély empátiát tükrö-

zõ érdeklõdésével, vagy éppen soha nem tolakodó, ám mindig jól esõ, megnyugtató tanácsaival.

Sokan, nagyon sokan vagyunk, akiknek Nyirkos tanár úr a pályáját egyengette, jó szóval, önzetlen támogatással. Viszonzást ezért soha nem várt, és nem is nagyon engedett nekünk. Hálaképpen most már csak annyit tehetünk, hogy lehajtott fejjel kísérik el utolsó útjára, s búcsúzunk el tõle:

Kedves Nyirkos tanár úr, drága Pista bácsi, nyugodj békében!

Vigyázó, biztató tekintetedet örökké magunkon érezzük, és emlékedet jó szívvel megõrizzük.

HOFFMANN ISTVÁN

Nyirkos István tudományos és publicisztikai munkássága (2003–2013)*

Önállóan megjelent művek:

1. *Suomi–unkari–suomi taskusanakirja*. Juva, Werner Söderström Osakeyhtiö, 2004. 789 lap.
2. *Suomi–unkari–suomi taskusanakirja*. Negyedik kiadás. Helsinki–Juva, Werner Söderström Osakeyhtiö, 2006. 791 lap.
3. *Suomi–unkari–suomi taskusanakirja*. Juva, Werner Söderström Osakeyhtiö, 2009. 963 lap.

Tanulmányok:

1. Väinö Kaukonen a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. *Ethnica* 6/3 (2004): 115–116.
2. Elias Lönnrot életpályájáról (1802–1884). *Ethnica* 6/3 (2004): 116–119.
3. A hangsúlynak a hangváltozásokban játszott szerepéről. In: CSEPREGI MÁRTA–VÁRADY ESZTER szerk., *Permiek, finnek, magyarok. Írások Szíj Enikő 60. születésnapjára*. Uralisztikai Tanulmányok 14. Budapest, 2004. 295–298.
4. Kommunikáció beszéd nélkül. *Széphalom*. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 14 (2004): 283–289.
5. Der in Arbeit befindliche Sprachatlas der ungarischen Mundarten in Rumänien. *Finnish-ugrische Forschungen* 88 (2004): 339–343.
6. Búcsú Mező Andrásról. *Magyar Nyelv* 100 (2004): 120–121.
7. Mező András (1939–2003). *Magyar Nyelvjárások* 42 (2004): 222–227.
8. András Mező (1939–2003). *Onomastica Uralica* 5 (2007): 76–82.
9. A hangsúly nyelvtörténeti szerepéről. In: HASSELBLATT, CORNELIUS–KOPONEN, EINO–WIDMER, ANNA szerk., *Lihkkun lehkos! Beiträge zur Finnougristik aus Anlaß des sechzigsten Geburtstages von Hans-Hermann Bartens*. Veröffentlichungen Societas Uralo-Altaica 65. Wiesbaden, Harrasowitz Verlag, 2005. 249–255.
10. Kivételek voltak-e a tövéghangzók a finnugor alapnyelvben? *Széphalom*. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 15 (2005): 295–297.
11. A mai finn nyelvművelésről. *Magyar Nyelvőr* 129 (2005): E/54–58.
12. Korai jövevényszavaink szeretlen véghangzóiról. *Nyelvtudományi Közlemények* 102 (2005): 226–230.

* Nyirkos István 2003 előtt megjelent tudományos és publicisztikai munkáinak jegyzéke megtalálható a 70. születésnapjára megjelentetett köszöntőkönyvben: *Magyar Nyelvjárások* 41: 19–31.

13. A szaknyelvek formalizáltsági fokáról. In: MÁRTONFI ATTILA–PAPP KORNÉLIA–SLÍZ MARIANN szerk., *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2006. 189–191.
14. A hangsúlyviszonyok és a becéző keresztnevek. In: GALGÓCZY LÁSZLÓ–VASS LÁSZLÓ szerk., *A mondat kaland. Hetven tanulmány Békési Imre 70. születésnapjára*. Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2006. 288–290.
15. Adalékok a finnországi magyartanításhoz. *Hungarológiai Évkönyv* 7 (2006): 125–130.
16. Lisäys unkarilais-suomalaisten musiikkisuhteiden historiaan. In: TUOMAS EEROLA szerk., *Musica viva! Matti Vainion juhlakirja. Festschrift for Matti Vainio*. Helsinki–Jyväskylä, Minerva, 2006. 345–347.
17. Tünődés a kihalt nyelvekről. *Széphalom*. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 16 (2006): 135–143.
18. Levél 1956-ról Laczkó Andrásnak. *Magyar Jövő* 14/3 (2006): 7–8.
19. Kiegészülés a magyar nyelvben. *Széphalom*. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 17 (2007): 431–434.
20. A szuppletivizmus a magyar nyelvjárásokban. In: GUTTMANN MIKLÓS–MOLNÁR ZOLTÁN szerk., *V. Dialektológiai szimpozion*. A Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai 8. Szombathely, 2007. 194–198.
21. Zárószó az Édes Anyanyelvünk Országos Verseny döntőjéhez. *Hírlevél* 43. A Kazinczy Ferenc Társaság tájékoztatója. Sátoraljaújhely, 2007–2008. 11–12.
22. A földrajzi nevek névalkotásának morfológiai jellemzői. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 3 (2008): 153–163.
23. Az irányhármasságról és a névszói ragrendszerről (a magyarban és az uráli nyelvekben). In: BÜKY LÁSZLÓ–FORGÁCS TAMÁS–SINKOVICS BALÁZS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* 5. Szeged, JATE Press, 2008. 157–163.
24. A kisebbségi nyelvek oktatásának támogatási formái és szükségessége a finnugor (uráli) nyelvek körében. *Acta Hungarica* 18 (2007): 27–33.
25. Százhatvan éves a finn Kalevala. *Ethnica* 10/4 (2008): 109–110.
26. Kivételem nélküli volt-e ősi szavainkon a tövéghangzó? *Magyar Nyelvjárások* 47 (2009): 111–117.
27. A finn helynevek morfológiai jellegzetességeiről (magyar–finn egybevetésben). *Helynévtörténeti Tanulmányok* 4 (2009): 9–15.
28. A névvariánsok identifikációs jellemzői a hivatalos névadásban. In: P. LAKATOS ILONA–SEBESTYÉN ZSOLT szerk., *Emlékkönyv Mező András tiszteletére*. Nyíregyháza, Bessenyei Könyvkiadó, 2010. 103–107.

29. A magyar hangrend a toldalékok felől nézve. In: BAKRÓ-NAGY MARIANNE–FORGÁCS TAMÁS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei 6.* Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, 2011. 177–180.
30. A névrövidülés hangszerkezeti és egyes morfológiai típusai a magyar helynevekben. *Helynévtörténeti Tanulmányok 8* (2012): 133–139.
31. Évtizedek a folklór debreceni világában. Ujváry Zoltán professzor 80. születésnapjára. *Ethnica 15/1* (2012): 4–5.

Bírálatok, ismertetések:

1. Egy új modern magyar nyelvtörténetről. (Kiss Jenő–Pusztai Ferenc szerk.: Magyar nyelvtörténet). *Nyelvtudományi Közlemények 101* (2004): 224–240.
2. Sirkka Paikkala: Se tavallinen Virtanen. Suomalainen sukunimikäytännön modernisoitumisen 1850-luvulta vuoteen 1921. *Magyar Nyelvjárások 43* (2005): 149–153.
3. Friss szellők Észtország felől [Bereczki Urmas: Észtország című útikönyvéről]. *Finnugor Világ 11/4* (2006): 39–41.
4. Sirkka Paikkala: Se tavallinen Virtanen. Suomalainen sukunimikäytännön modernisoitumisen 1850-luvulta vuoteen 1921. *Onomastica Uralica 5* (2007): 83–88.
5. Elekfi László–Wacha Imre: Az értelmes beszéd hangzása. Mondatfonetika. Kitekintéssel a szövegfonetikára. *Magyar Nyelvjárások 45* (2007): 111–117.
6. Benkő Loránd: Magyar nyelvtudósok a XX. században. *Magyar Nyelvjárások 49* (2011): 157–164.
7. Boda István Károly–Porkoláb Judit: A hipertext paradigma a szövegban és a stílusban. *Magyar Nyelvjárások 51* (2013): 208–212.

HLAVACSKA EDIT